

Slavernijverleden van Nederland en Friesland

Docentenhandleiding

Beschrijving opdracht

Deze opdrachten zijn gemaakt om ervoor te zorgen dat leerlingen kennis nemen van de donkere geschiedenis van de vaderlandse geschiedenis in Nederland in het algemeen en in Friesland in het bijzonder. Hoewel slavernij en koloniale handel met elkaar verbonden waren, en tot slaaf gemaakten daardoor in de toenmalige maatschappij 'als normaal' werden beschouwd, waren er in Friesland ook mensen die zich tegen de slavernij verzetten.

Tijdvakken

- Regenten & Vorsten (1600 – 1700)
- Pruiken & Revoluties (1700 – 1800)
- Burgers & Stoommachines (1800 – 1900)

Kenmerkende aspecten

- 25. Ontstaan van handelskapitalisme en begin van een wereldeconomie.
- 27. Het denken over staat en maatschappij in de Verlichting.
- 29. Slavenarbeid op plantages en de opkomst van het abolitionisme.
- 30. Het streven naar grondrechten en naar politieke invloed van de burgerij in de Franse en Bataafse revolutie.
- 31/33. De industriële revolutie en de opkomst van emancipatiebewegingen.

Doelgroep

Niveau: HAVO

Klas: 3

Tijdsduur

50 minuten (1 lesuur)

Leeruitkomsten

- De leerling kan de grote lijnen de Nederlandse slavernijgeschiedenis beschrijven.
- De leerling kan uitleggen hoe de driehoekshandel werkte.
- De leerling kan in eigen woorden uitleggen dat de Verlichting invloed had op de groeiende tegenstand tegen slavernij.
- De leerling kan in eigen woorden uitleggen wat abolitionisme is.
- De leerling kan één voorbeeld noemen van hoe een Fries zich tegen de slavernij verzette.

Leerlingenmateriaal

Link naar LessonUp:

<https://www.lessonup.com/app/lesson/Xcx5mbaW9gy7h6RDN/9GZrAkHmKuMXvFxT5>

Vorbereiding en benodigdheden

- Digibord
- Laptops / computers voor leerlingen
- De leerlingen krijgen een code van de docent, wanneer die op *les starten* heeft gedrukt. Deze code vullen zij in op de *LessonUp.app*. En zo kunnen de leerlingen deelnemen aan de les.
- Werkt het opsturen van antwoorden niet? Op p. 5-6 van deze docentenhandleiding staat een papieren antwoordenblad. Maak voldoende kopieën voor de leerlingen en laat ze deze invullen met een pen.

Beginsituatie leerlingen

De leerlingen hebben hoogstwaarschijnlijk gehoord van slavernij. Echter is het besef over hoe het er echt aan toe ging nog niet daar. En weten zij wellicht ook weinig over de sporen van het slavernijverleden in Friesland. Het doel van deze les is dat dat besef indaalt.

Instructie aan leerlingen

- *Wat?*
De leerling opent de site *LessonUp.app* op de laptop/ computer en voert de code in die de docent aangeeft. Ze maken de opdrachten individueel op het tempo dat de docent bepaalt.
- *Hoe?*
Wanneer een opdracht aanbreekt nadat de docent de slide heeft voorgelezen, verschijnt op hun scherm de mogelijkheid om hun antwoord in te vullen. Dit kan een sleepvraag, meerkeuzevraag of open vraag zijn. De vragen zijn te beantwoorden met informatie in voorgaande slides, of de leerling moet zich kunnen inleven in een situatie (perspectiefvraag).
- *Waarom?*
De leerling leert over de donkere kant van de Nederlandse én Friese geschiedenis. In een wereld die steeds meer met elkaar te maken krijgt, is het belangrijk dat je je eigen geschiedenis kent maar ook die van een ander. Inleving is belangrijk, en dat krijgen ze mee middels deze vragen.

Uitvoering

- Voor het geven van deze les heb je weinig achtergrondinformatie nodig. Wel moet je je ervan bewust zijn dat je gevoelige geschiedenis aan de orde stelt, en dus is het creëren van een serieuze sfeer belangrijk.
- Door middel van de filmpjes en opdrachten krijgen de leerlingen inzicht in wat het slavernijverleden inhield en dat het belangrijk is om hierover te leren.
- De opdrachten bestaan uit meerkeuzevragen, sleepvragen en open vragen.
  - In het geval van open vragen, is het belangrijk om de antwoorden te bespreken met de klas.
  - Door de sleep- en meerkeuzevragen kun je snel heen.
  - Stuur bij waar nodig. De leerlingen werken allen hun opdrachten uit op de laptop/ computer, als iedereen het antwoord heeft gegeven kun jij als docent doorklikken naar de volgende vraag. Alle informatie wijst zich uit in de LessonUp.
- Als je door de vragen heen bent, ga met een aantal vragen bij de leerlingen na of de doelstellingen bereikt zijn.

Deze les is ontwikkeld door

Tuur de Vries, student lerarenopleiding Geschiedenis, NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden 2023

BIJLAGE

Belangrijke context bij lessen over slavernijverleden

Een les over het slavernijverleden van Friesland vergt enige voorkennis van de docent. We geven concrete tips en actuele informatie om goed voorbereid een les uit te voeren.

Slavernijverleden in Fryslân

Het slavernijverleden is een zeer pijnlijk, belangrijk en lange tijd onderbelicht onderdeel van onze Nederlandse geschiedenis. Tot voor kort werd slavernij in Fryslân nog vaak gezien als iets dat ver weg gebeurde. In landen als Suriname, Curaçao en Indonesië, of steden als Amsterdam en Middelburg. Maar ook onze provincie heeft een slavernijverleden. Sporen zijn terug te vinden in plaatsen als Leeuwarden, Harlingen, Dokkum en Wolvega én in onze archiefinstellingen en musea. Gebouwen, monumenten, straatnamen, archiefstukken en museale objecten herinneren aan een verleden dat nog steeds doorwerkt in het heden. Aan het vergroten van de kennis en de bewustwording van dit beladen erfgoed in onze eigen Friese omgeving en aan de maatschappelijk achterstelling en uitsluiting anno nu valt nog een wereld te winnen.

Meer informatie: het boek *Sporen van het Slavernijverleden in Fryslân. Met wandel- en fietsroutes*, door Barbara Henkes, red. (Groningen 2021). ISBN 978 90 5452 395 6 / NUR 693.

Vorbereiding docent

Voor u de les geeft, is het verstandig om na te gaan hoe uw klas dit onderwerp zal ontvangen. Misschien zijn er pijnpunten of achtergronden van leerlingen waar u rekening mee moet houden. Het onderwerp slavernijverleden kan gevoelig zijn. Het is van invloed op de hedendaagse maatschappelijke positie van mensen met kleur. Het is belangrijk om hierover het gesprek met leerlingen aan te gaan. Besteed aandacht aan de positie en bejegening van mensen van kleur in het heden, inclusief racisme en discriminatie. En aan de persoonlijke ervaringen van uw leerlingen. Zorg voor sociale veiligheid in de klas. Meer informatie: <https://www.slavernijenij.nl/de-erfenis-nu/> en ook <https://www.lkca.nl/artikel/hoe-zorg-je-voor-sociale-veiligheid-bij-weerstand-in-cultuureducatie/>

Belangrijke begrippen

- Bij het lesgeven over het slavernijverleden gaat de voorkeur uit om niet het begrip *slaaf* te gebruiken, maar *tot slaaf gemaakte*. Om het verschil in kleur te benoemen, gebruik je *witte en zwarte mensen* en *mensen van kleur*. Meer informatie: <https://www.slavernijenij.nl/verantwoording-woordgebruik/>. Informatie over andere begrippen, zoals *slavenhandel*, en het leven van tot slaaf gemaakten aan boord van een slavenschip: <https://www.slavernijenij.nl/driehoekshandel/>. Tijdens de les komen ook termen als *discriminatie*, *racisme* en *uitsluiting* aan de orde. Leg deze begrippen uit binnen de context van de les.
- Het is belangrijk te beseffen dat tot slaaf gemaakten zich altijd hebben verzet tegen hun onderdrukking. Bespreek dit met u leerlingen. Meer informatie: <https://www.slavernijenij.nl/het-verzet/>.
- Hoewel slavernij structureel onderdeel was van de Nederlandse politiek, economie en maatschappij, zijn er altijd mensen geweest die zich tegen de slavernij verzetten. Ook in Friesland. Zoals de redactie van de *Provinciale Friesche Courant*, die regelmatig over de misstanden van slavernij publiceerde. Meer informatie: *Sporen van het Slavernijverleden in Fryslân*, p. 23.
- Als uw les over één of meerdere bronnen uit één plaats gaat, maak dan duidelijk dat dit niet uniek is. Maar dat er overal in Friesland sporen van slavernijverleden zijn.

Na de slavernij

De afschaffing van de slavernij in de Nederlandse kolonies gebeurde in fases. In 1814 werd de handel in slaven verboden, in 1860 in Nederlands-Indië en in 1863 in Suriname en het Caribisch gebied. Maar echt vrij waren de tot slaafgemaakten niet, want nog tot 1873 werden ze gedwongen om op de plantages te blijven werken. Als een soort overgangperiode voor de plantagehouders, omdat de bedrijven alleen konden blijven bestaan als er goedkope werkers waren. In 1873 waren de tot slaafgemaakten dus pas echt vrij.

Het slavernijverleden werkt echter door tot op de dag van vandaag. Het heeft veel pijnlijke aspecten en gevolgen voor zwarte mensen. Meer informatie: <https://www.slavernijenij.nl/de-erfenis-nu/>. Het is goed om die gevolgen met uw leerlingen te bespreken. Hierdoor zijn zij beter in staat om de context te begrijpen waarom de Nederlandse Staat, in de persoon van premier Rutte, in 2022 excuses voor de slavernij aanbood.

Het is belangrijk om aan uw leerlingen te benoemen dat voor veel nazaten van tot slaafgemaakten deze excuses geen oplossing zijn. Het helpt hen wel bij het helingsproces en heeft een psychologische werking. Dat dit op landelijk politiek niveau gebeurde, heeft veel betekenis. Ook lokaal is door verschillende burgemeesters (onder meer Den Haag, Amsterdam en Utrecht) excuses aangeboden, voor de rol die hun stad in de slavernij heeft gehad. Hoe de excuses per persoon worden ontvangen, is verschillend. Meer informatie: <https://www.bnnvara.nl/artikelen/waarom-zijn-excuses-voor-het-slavernijverleden-zo-belangrijk/>

Burgerschap en Maatschappijleer

Deze les kan ook in het kader van het vak burgerschap of maatschappijleer worden gegeven. Dan ligt er minder nadruk op het historische aspect van de les. Ga in dit geval met uw leerlingen meer in op het effect van het slavernijverleden op de hedendaagse samenleving in Nederland.

Websites

- <https://www.ninsee.nl/>
Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee)
- <https://www.ninsee.nl/educatie/>
Lessen
- <https://www.slavernijenij.nl/>
Educatieve website van NiNsee voor docenten, scholieren en studenten van VMBO-T, HAVO, VWO en MBO.
- <https://www.30juni1juli-fryslan.nl/>
Comité in Fryslân verbonden aan NiNsee
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Nationaal_monument_slavernijverleden/
Nationaal monument slavernijverleden in Amsterdam

Kijktips

FryslânDOKs van Omrop Fryslân:

- *De koopman en de dominee*
Historicus Barbara Henkes gaat op zoek naar sporen. En hoogleraar Ruerd Ruben verdiept zich in handelsrelaties tussen Nederland en de overzeese gebieden. Welke rol speelde Friesland in het slavernijverleden? En in hoeverre heeft dat verleden nog altijd invloed op onze maatschappij?
- Beschikbaar vanaf 26-06-2023
- *Onderhuids*
Bij Marlon Wijngaarde, Anoushka Faneyt en Evelyn Andoh maakt het slavernijverleden deel uit van hun familiegeschiedenis. Hoe werkt dat door in hun leven nu? En welke ervaring hebben zij met racisme?
- Beschikbaar vanaf 03-07-2023

<https://www.omropfryslan.nl/fy/fryslandok> en <https://www.npostart.nl/fryslan-dok/FryslanDOK>

Het Slavernijverleden van Nederland en Friesland

Dit zijn de antwoorden van:

Leerlingnummer:

Datum:

De Driehoekshandel (**opdracht 1**)

Zet de juiste begrippen bij de nummers

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

Opdracht 2

- 1.
-

- 2.
-

Perspectiefopdracht: Film “De Negerhut van Oom Tom” (**opdracht 3**)

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Boek: “De Negerhut van Oom Tom” (**opdracht 4**)

1.

2.

3.

De Friezen Jongstra en Winkler Prins tegen slavernij (**Opdracht 5**)

1. A
B
C

2.

3.

-
4. A
B

5.
